

işin adı itiraf edelim ki aslında “tercüme”dir. Peki aslı olmayan eserin tercümesi doğru mudur? Ayrıca bu sayede eserde yapıldığı söylenen tasarrufların neler olduğunu başka araştırmacılar kontrol etme, katılma veya katılmama hakkına sahip olurlardı. İndeksin ise yetersiz olduğu görülüyor. Bu bölüme sadece yayımda italik dizilen unsurlar ve belli başlı nesne isimleri, kavramlar alınmış. Dil bahsinde geçen pek çok kelimeye ayrıca yer verilmemiş. Türlü bölümlerde geçen aslında madde başı olacak pek çok isim indekse ve sözlüğe girmemiş. Meselâ, çeşitli keyif vericilerin adları olan *benklik*, *tetune*, *mahlep*, *piyod*, *şınab* (s. 309) gibi kelimeler indekste veya sözlükte yoktur. Ayrıca acaba bu kitapta geçiyor mu diye kontrol etmek istediğiniz bir kelime ve deyim, indekste yer verilmediği için, kitabın türlü bölümlerinde aramak zorundasınız. Bunlar kitaptan faydalanmak isteyenleri yoruyor.

Okuma, açıklama gibi hususlarda, eserin bütününe bu açıdan değerlendirmemiş olmakla birlikte, gözümüze çarpan bazı hususları fikir vermek amacıyla not etmek faydalı olur: s. 422’de geçen *ödlek* kelimesine konulan dipnotta bunun eserin orijinalinde *ötek* şeklinde “yanlış” yazıldığını ve düzeltildiğini öğreniyoruz. Oysa bu kelime yine “ödlek” anlamında ama *ödek* şeklinde Kamus Tercümesi’nde (III, 40) geçer. *tudî* kelimesi (s. 404), bakılan sözlüklerde bulunamadığı söylenmesine rağmen, *todi* “çingene kadını” şeklinde çeşitli kaynaklarda kayıtlıdır. Aslında başka kaynağa da gerek yok, bu eserin 443. sayfasında *tudî* şeklinde okunan kelimeye eserin yazarı “kıbtî” manasını zaten vermiştir. 152. sayfada geçen “Gökbuza’nın kekik balı” “Gebze’nin keki balı” olmalıdır. Eserin bu açıdan baştan sona ayrıca incelenmesi ve aksayan yönlerin tespit edilip düzeltilme yönüne gidilmesi lâzımdır.

Kanaatimce “Sözlük” kısmını geniş tutmaktansa İndeksi geniş tutmak daha istifadeli olurdu. Çünkü sözlük zaten “malum” kaynaklara dayanılarak hazırlanmış. Oysa biz indekste yer almadığı için pek çok bilgiye ulaşmakta güçlük çekildiğini, hatta ulaşamadığını görüyoruz.

Elimizdeki bu çalışma büyük emek sarfıyla ortaya konmuş, Osmanlı ve İstanbul folklorunun şimdiden vazgeçilmez kaynaklarından biri olmuştur. Bu vesileyle, vefat etmiş bulunan Kâzım Arısan’a Allah’tan rahmet diliyor ve Duygu Arısan Günay’ı tebrik ediyoruz. Tarih Vakfı Yurt Yayınları’ndan ise eseri 2. baskısında bir bütün halinde ve biraz daha işlenmiş olarak, hatta orijinaliyle birlikte yayımlamalarını beklediğimizi ifade etmek isterim.

H. DEVELİ

Prof. Dr. Teoman Duralı, *Biyoloji Felsefesi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, 350 s.

I. Ü. Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü öğretim üyelerinden Teoman Duralı’nın *Biyoloji Felsefesi* isimli eseri, konusuyla ilgili Türkiye’deki ilk eserlerden olma özelliği taşıyor. Duralı, önsözde belirttiği üzere, eserini birbirinden bağımsız okunabilecek “kısm”lar halinde tanzim etmiştir. Birinci Kısım “Biyoloji ve Felsefe” başlığını taşımakta (s.13-166) ve oluş sorunu, evren, dünya, canlı, biyoloji felsefesinin sınırları ve tarifi vs. gibi konuları ele almakta, İkinci Kısım “Biyoloji Felsefesinin Ana Sorunu : Evrim” başlığını taşımakta ve bu konu ile ilgili tartışmaları konu edinmektedir (s. 167-204). Üçüncü Kısım ise “Biyoloji Felsefesinden

Kaynaklanan Temel Sorunlar ile Konular” başlığını taşıyor (s. 205-275). Bu kısmın ele aldığı konuya yaklaşımı itibarıyla de Türkiye’de öncü kitaplardan olduğunu belirtmek isterim.

Üçüncü Kısım’ın Birinci Bölümü “Etkileşim-İletişim-Bildirim” kavramlarının izahına ayrılmıştır. Son derece umumi hatlarıyla bu bölümlerden evrende bulunan canlı-cansız sistemler arasındaki mekanik ilişkilere “etkileşim”, bir varolanın aldığı etkiye çeşitli saiklerle karşılık vermesi ve verdiği karşılığa öteki varolanın yine çeşitli saiklerle cevap vermesi şeklindeki ilişkiye “iletişim” denildiğini öğreniyoruz (s.211). “Bildirişim” ise *hareketlerini düşünceleriyle ayarlayan, böylelikle eyleyen toplum-kültür varlığı insanların kendi kurdukları (doğanın kendilerine hazır vermediği) ilişkiler ağıdır* (s. 214). Diğer canlılar tek boyutla kodlarla iletişim kurarlarken, insanlar işleyip geliştirdikleri çokboyutlu ve toplumsal-kültürel uzlaşmalara dayanan yapma kodlarla iletişim sağlarlar ki, bu bildirişme sistemlerinin temelinde dil yatar. Burada yazar “bildirişim”i iki gruba ayırmaktadır: Birincisi “sözlü dille zamandaş insanlar arasında yürütülen *yatay bildirişim*”, ikincisi “farklı çağlara mensup nesiller arasında yazılı dile dayanan *dikey bildirişim*” (s. 216-217). Bu ayırım üzerinde dikkatle durulması gerekiyor. Bildirişimde en merkezî yeri sözlü dil, yani yatay bildiriş tutuyor, çünkü bu dilin en doğal şeklidir. Bu aynı zamanda kültür mirasının da taşıyıcısı demektir. Bir dilin değişmesi demek ise, kuşaktan kuşağa aktarılan kültür mirasının değişmesi demektir. Tamamıyla terkolunması, kültür mirasının ortadan kalması demektir. Bu iki aşamada oluyor : Birinci aşamada yazının, yani alfabenin değiştirilmesi gelmektedir. Böylece dikey bildirişim aracı köklü bir değişime uğratılıyor. İkinci aşamada ise dikey bildirişimin (yani tarihî süreç içinde oluşan yazı dilinin) değiştirilmesinden sonra tarihî belirlenimlerin kopmuş, kimlik değiştirmiş, sembolleri farklılaşmış bir toplum ortaya çıkıyor. Doğal olarak bu toplumun “yatay bildirişim aracı” olan sözlü dili de değişiyor. Nihayet, kabulü hedeflenen kültür ve medeniyet dairesinin en hâkim dili benimsenerek süreç tamamlanıyor, kültür tamamıyla inkiraz bulup başkalaşıyor (s. 218-219). Sayın Durallı’nın bu izahı Türkiye’deki dil ve alfabe olaylarının, kültür hareketlerinin daha iyi kavranılmasını sağlamaktadır.

Üçüncü Kısımın İkinci Bölümü “Genetikte Mutasyon ve Yazıda Devrim” başlığını taşımaktadır. Başlığın ifade ettiği mana gayet açıktır. Müellif bu bölümde genetik bir kavram olan “mutasyon” ile “yazı devrimi” kavramlarını karşılaştırıyor. Önce kalıtım, mutasyon gibi biyoloji ile ilgili kavramlar ele alınmıştır (s.225-233). Kalıtım, DNA molekülleri ile taşınan kalıtsal kodun kuşaktan kuşağa aktarımıdır. Yani kalıtım kuşaktan kuşağa tekrarlanan bir bildiridir. Mutasyon ise, bu kuşaklar arası bildirişimin esas unsuru olan “kalıtsal hafıza”nın önceden kestirilemeyen bir takım sıçrama yahut sapmalar sonucu değişikliğe uğramasıdır. “Kalıtsal hafıza”daki bu değişmeler ortamın şartlarına uygun düşmüyorsa bir türün helâk olmasına sebep olabilir. Müellif daha sonra dil ve yazı üzerinde durmaktadır. Sözlü-kavramlı dilin “yatay bildirişimi”, yazılı dilin ise “dikey bildirişimi” mümkün kıldığından daha önce bahsedilmişti. Burada müellif çeşitli yazı sistemleri ve Türklerin kullandığı alfabeler, bunların ilesimi sağlamadaki artı ve eksileri üzerinde durduktan sonra “yazı devrimi” meselesine gelmekte, böylece biyolojik mutasyon kavramı ile “yazı devrimi” arasında doğrudan ilişki kurmaktadır. Mutasyon nasıl bir türü başkalaştırıp,

bazen toptan helâkine sebep olabiliyorsa “yazı devrimi” de, kuşaklar arası mesaj aktarımını, yani toplumsal hafıza aktarımını sağlayan “dikey bildirişimi” yok etmekte, toplumu âdeta mutasyona uğratmaktadır. Müellif şöyle diyor : “İşte, nesillerarası bildirişime zinciri kırıldığında, yeni üreticiler, gereksindikleri kaynaklardan yoksun kalırlar. Kültür de böylelikle sürekliliğini yitirir. İnsan için en korkunç durum demek olan “manevî boşluk” ile “inanç kargaşası” doğar (s. 266). Müellif, 1928 Harf Devrimi’nin “Türk toplumu için sağlamış olduğu yararlar kadar, zararlı yönlerinin de bulunduğunu kabul etmek gerektiği” kanaatindedir. Böylece, Üçüncü Kısım, Biyoloji Felsefesinin kavramları ile dil - alfabe - yazı devrimi arasında ilgi çekici bir karşılaştırmanın yapıldığı, ufuk açıcı sonuçların elde edildiği bir bölüm olarak tamamlanıyor.

Biyoloji Felsefesi kitabı Türk Dili ile ilgilenenler tarafından mutlaka okunması gereken, dikkat çekici düşünme açımları sağlayan bir eserdir.

H. DEVELİ

Türklük Bilimi Araştırmaları, 2. Sayı, Sivas 1996, 250 s., ISSN: 1300-7874.

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerinin katkılarıyla hazırlanan Türklük Bilimi Araştırmaları’nın ikinci sayısı elimize ulaştı. Dergide yer alan yazılar şunlar :

İ. Abbasov, “Hüseyin Cavit’in Şiir Dünyası” (1-15). Azerbaycanlı ünlü edebiyatçı H. Cavit, Türkiye’de üniversite eğitimi görmüş Türkçü bir şair olup muhtemelen 1941 yılında komünist idare tarafından öldürülmüştür. Yazıda şairin eserleri üzerinde genel hatlarıyla bir değerlendirme yapılıyor.

Nâzım H. Polat, “Ömer Seyfettin Külliyyâtına Yeni İlâveler” (17-48). Ömer Seyfettin bibliyografyalarına girmemiş yazıları derginin birinci sayısında yayımlayan N. H. Polat, yeni yazılarla bu bibliyografyaya ilâvelerde bulunuyor ve tespit ettiği yazıların latin harflerine çevirisini sunuyor.

M. Arslan - İ. H. Aksoyak, “Gelibolulu Mustafa Âlî’nin Kerbelâ Mersiyelerini Muhtevî Bir Risalesi: ‘Subhatü’l-Abdâl” (49-67). Söz konusu eserin Sivas Ziya Bey İhtisas Kütüphanesi’nde bulunan yeni bir nüshasından yola çıkarak bu mersiyeğin tenkitli neşri yapılmıştır.

Bilâl Yücel, “Hüseyin-i Baykara Risâlesi’nin Uzak İki Nüshası” (69-112). İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi nr. 257’de kayıtlı ve bugüne kadar Hüseyin Baykara ile ilgili yayınlarda söz konusu edilmemiş “Şükür-nâme” isimli eser tanıtılıyor. Bu İ. H. Ertaylan tarafından faksimilesi neşredilen Hüseyin Baykara’nın *Risale* isimli eseri ile benzerlikler taşıyan bir eserdir. Ancak bunların birbirinden büyük farklılıklar taşıması sebebiyle, yani “uzak” nüshalar olması sebebiyle B. Yücel ikisini de ayrı ayrı transkribe etmiş, dil özelliklerini belirtmiş, çalışmasına bir de sözlük eklemiştir.

Yunus Ayata, “Utarid Dergisi Üzerine Bir İnceleme” (113-120). 1919 yılında 19 sayısı çıkabilen haftalık bir derginin tanıtımı.

Doğan Kaya, “Anonim Halk Şiiri Olarak Tekerlemeler” (121-175).